

Miért írunk még ma is a háborúról?

A közelmúltban szovjet írók beszéltek a *Literaturnaja Gazeta* kerekasztalánál a háborús irodalomról. Az alábbiakban röviden összefoglaljuk a középmezők két kiváló képviselőjének, Jurij Bondarjevnek és Vaszil Bikovnak a hozzászólását.

— Miért írunk még ma is a háborúról? Ezt a kérdést személy szerint kellene írónkhoz intézni — mondta Bondarjev —. Jömagam nemcsak azért foglalkozom a háborúval, mert az az emberiség mindenkori legkeményebb erőpróbája, hanem mert rendkívül fontosnak tartom, hogy hőseimet bizonyított, drámai helyzetekben ábrázoljam, amikor erkölcsi erőtaralékaikat határesetek teszik próbára. Ha azonban a háborúval csak mint lejáratott eseménnyel foglalkozunk, akkor a történet szerepét töltjük be, s nem a művészt, hiszen az irodalom nyersanyaga mindenkor és mindenek előtt — az ember.

Az író vágya, hogy olvasói elé olyan szereplőket állítson, akik nem hétköznapi, idillikus létkörülmenyek között tevékenykednek, hanem olyan helyzetekben, amikor

a „vagy-vagy” kérdése

vetődik fel szinte minden pillanatban. A művészi ábrázolás feltételezi a cselekvést, a mozgást; ez határozza meg az ember jellemét, az adott kor lényegét, s végül fokon magának az írónak a habitusát is.

Bondarjev szerint a legerősebb emocionális hatás ott jelentkezik, ahol a jelen és a múlt metszi egymást. Helytelen feltételezni, hogy a múlt csak emlékek sorozatát jelent. A múlt éppoly anyagszerű, mint a jelen. Ellenkező esetben eltűnne maga a történelem is; pillanatig tartó álmokképzés hasonlítana. Múlt nélkül az ember gyökértelen, szétvárt tudatú lénynek érezné magát.

Ha a háborúról írunk, eszmei iránytűnk mutatója minden esetben határozottan egyetlen irányba vezessen, s ez — a korszerűség. Enélkül minden erőfeszítés hiábavaló. Sok háborús regény hiányossága, hogy a megismételhetetlen negyvenes évek felelevenítésekor nem a ma emberének szemével látta, holott a múlt, a korszerű megvilágítás, az események pontos rekonstrukciója révén szinte megújul a jelenben; így módon fogalmazódik meg a művészi igazság. Ime, itt a választóvonal az eseményeket csupán rögzítő, illetve mélyen, polemikusan feltáró krónikás művészi kvalitása között. Az író feladata, hogy olvasójában az egykori eseményekben való részvételt, jelenlét érzetét keltsse.

Napjainkban a próza szívesen alkalmaz dokumentatív elemeket. Szerintem a dokumentációs szálakkal átszőtt szépprózai szövet általában zavarja a gondolati konstrukciót. Az ilyen regényt olyasfajta épülethez hasonlítanám, amelyet funkció nélküli oszlopokkal díszítenek, amelyen fölösleges ajtókat vágnak, s ezáltal az nem képes az otthonosság érzetét kelteni — mondotta Jurij Bondarjev.

— Az ifjak férfiakká serdültek — folytatta a beszélgetést Vaszil Bikov —, s igénylik, hogy a mi tapasztalataink segítségével mélyebb értelmezésben

ismerjék meg a múltat.

És mi bebizonyítottuk (jelen esetben magamról szólok), hogy ez a háborús múlt valami minden ad-

dignál jelentősebb dolgot rejt magában. Bár maga a háború négy évig tartott, intenzitásával, lelki-emocionális sűrűségével a népek életében egy teljes korszakot jelent. S e korszakhoz sok olyan egészen újszerű, sajátos jelenség kapcsolódik, amely következménye, egyszersmind folytatása az előző periódusnak. A háború olyan emberi és társadalmi kapcsolatok komplexumát hozza felszínre, amelyek valamilyen formában a következő nemzedékek létre is kihatnak.

A szovjet ember előtt soha nem táruáltak fel olyan meghatározóan és mélyen a lehetőségek, mint a háború éveiben. Ez a művészet számára az emberi értékek szinte kimeríthetetlen tárháza. Sajnos azonban gyakorta tapasztaljuk, hogy a publicisztika hatására a szépprózában is mellőzik a lemondás, a hősiesség elementáris megnyilatkozásainak az ábrázolását — vélte Bikov. Ha vizuális memóriánk sokat megőrzött is az átéltekből, emocionális emlékeink a háború éveiről fokozatosan halványulnak. Ezzel magyarázható, hogy néhány mai háborús regény hőse oly könnyedén, oly hideg fejjel dobja oda életét, mintha — mondjuk — csupán — rágyújtana egy cigarettára. Mi, egykori frontharcosok azonban tudjuk, hogy a háborúban milyen sokrétűek maguk az emberek is, és hőstetteik is.

Mi a háborúról a korszerű erkölcsi követelményrendszer megközelítésével akarunk írni. És itt természetesen felvetődik a rekonstrukció kérdése is, bár én ezt a kifejezést nem szeretem, mert túlzott mértékben ad tért a technicizmusnak. Úgy vélem, a műjavára válik, ha az események rekonstrukciója látványos erőfeszítések nélkül valósul meg, de — mint az imént Jurij Bondarjev mondta

— a „jelenlét érzetének” a maximális megteremtésével. Alapvető, hogy észrevegyük a háborús múltnak azokat a meghatározott momentumait, amelyek valamilyen mértékben összecsengenek napjaink lényeges mozzanataival. Ez, ha nem is az egyetlen, de a legfontosabb oka annak a nyugtalanságnak, amely bennünket a háború „eleven anyagának” a tanulmányozására készítet.

Népünk életének, kultúrájának, erkölcsének a története nem a Honvédő Háború idején kezdődött, és nem is ért vele véget. Az a célom, hogy a morál kategóriáját igen mélyen értelmezsem, és ne csak a háború vagy a korszerűség problematikájának nézőpontjából. Igaz, a háború

a legősbibb emberi tragédia,

de azt — beleértve a legutóbbi háborút is — minden egyes küzdő nép a maga módján, más és más eszmei alapállásból értelmezi. Mégis, meggyőződésem, hogy az emberiség nem szívesen tanul a történelemből.

Műveinkben az erkölcs próbatételeit rendkívül szemléltető módon kell hitelesítenünk — folytatta Bikov. — E problémakörben legfontosabbnak tartom — s nem csupán háborús helyzetben — a döntés szerepét. Igaz, ez a háború idején jelentkezik a legmarkánsabban. Gyakran a döntés határozza meg az ember jellemét, a dolgok lényegét, bár maga a döntésmechanizmus minden helyzetben másként és másként működik. Engem ez azért is izgat, mert nem csak a háború ábrázolásában segít, hanem az emberi szellem háborúadta lehetőségeinek elemzésében is. Az emberiség számára ez mindig fontos, a mi művészetünknek pedig különösen az. Ezért vallom, hogy ezt a kérdést általános etikai értelemben kell felvetni, de természetesen ügyelve arra, hogy ne szakadjon el a háború konkrét eseményeitől.

(Vedres)

ANNA ÉDESÓVÁ

Laco Novomesky szlovák költő fordításában megjelent Prágában *Kosztolányi Dezső* híres regénye, az *Édes Anna*. A cseh fordításnak ez a második kiadása; az eredeti Sluzka (Cseléd) címmel 1939-ben napvilágot látott ugyan, de az akkori politikai zűrzavarban alig figyeltek föl rá. A cseh kritika most elismerően ír az *Anna Édesóváról*, címében ironiát vél felfedezni. A kritikusok emlékeztettek arra, hogy a regényből készült film Csehszlovákiában is nagy sikert aratott.

A BAUHAUS KISKATÉJA

Századunk modern művészetének egyik legismertebb képzőművészeti iskolájáról jelentetett meg összefoglaló igényű kiadványt a Nyugat-Berlinben működő *Bauhaus-Archivum*. A Hans Maria Wingler igazgató összeállításában kiadott *Kleine Bauhaus-Fibel*ben sok szó esik az iskola magyar származású kiválóságairól. *Moholy-Nagy Lászlóról* és *Breuer Marcellról*. Külön fejezet tárgyalja Moholy-Nagy chicagói Új-Bauhausának rövid történetét, valamint a *Bortnyik Sándor* és *Berényi Róbert* Magyar Bauhaus néven is ismert magániskolájának működését.

MAGYAR DRAMÁK — ROMÁNOK

A kolozsvári *Dacia Könyvkiadó* négy mai magyar színműről drámakönyvet adta az olvasó kezébe. Román nyelven jelent meg Kolozsvárott *Illés Gyula*, *Németh László*, *Mesterházi Lajos* és *Fejes Endre* egy-egy darabja. A romániai lapok kritikusa kiadói tetteknek nevezik a gyűjtemény megjelentetését.

LEBONTJÁK LORCA HÁZÁT

A közeljövőben lebontják Granadában azt a házat, amelyben *Federico García Lorca* spanyol költő huzamosabb ideig élt és ahol számos színművét és költeményét írta. Harminckilenc évvel ezelőtt itt tartóztatták le, később — 1936. augusztus 19-én — a fasiszták egy Granada közelében fekvő falucskában meggyilkolták. A házat ütéptés miatt bontják le.

BRECHT A COMÉDIE FRANÇAISE-BEN

A *Comédie Française* fennállása óta először játszik Brecht-darabokat. A *Puntilla úr* című drámát *Guy Retteur*, az egyik vezető párizsi rendező viszi színpadra. A Théâtre de l'est Parisien-ben ugyancsak ő rendezte Brecht Háromgarasos operáját. A *Puntilla urat* a következő évadban adják elő.

ZENEI ÉLETÜNK — ANGOL SZEMMEL

Budapest zenei életéről szerzett benyomásait összegzi az *Observer Review* hasábjain *Stephen Walsh*. Hiányolja a huszoneves zeneszerzőket és azokat a vezéregényiségeket, akik tehetségeket fedezhetnek föl. A középmezők legtehetségebb tagjának a már Angliában is jónévé *Durkó Zsoltot* tartja, s Halotti beszéd-ét részletesen elemzi. Az NSZK-ban közkedvelt *Kurtág György*ről megjegyzi, hogy a Bornemisza Imája című művét az angol zeneértők-

nek is feltétlenül meg kell ismerniük. *Szöllősy András* és *Balassa Sándort* igéretes tehetségnek tartja, akik azonban még legjobb alkotásaik előtt állnak. *Bozay Attilánál* az erőgyűjtés éveire következtet. Megjegyzi: bőven van ideje, hogy zenéje a hatvanas évek elején szerzett vonósnyegyesének és fúvósötösének aforisztikus csillogását visszanyerje.

KÉT KONGRESSZUS KÖZÖTT

Tanulmánygyűjteményt adott közre a *Központi Statisztikai Hivatal*, a főváros és a megyék fejlődéséről a tizedik és a tizenegyedik pártkongresszus között. A bevezető összefoglalja az 1970–1974-es időszak általános területfejlesztési törekvéseit; majd statisztikai esszé következik Budapest építésének, gazdaságának, demográfiájának és kultúrájának fejlődéséről. Összefoglaló táblázatok és áttekinthető grafikonok egészítik ki a közel hétszáz oldalas kötetet, amely valamennyi megyénkről hasonló földolgozásban közöl komplex tanulmányokat.

AZ UTUNK ÉVKÖNYVE

Háromhónapos késéssel látott napvilágot a kolozsvári irodalmi hetilap hagyományos évkönyve. A most már nyolcadik alkalommal megjelenő kalendárium naptárának oldalait *Aprily Lajos*, *Lucian Blaga*, *Dsida Jenő*, *Horváth Imre*, *Horváth István*, *Jékely Zoltán*, *Lászlóffy Aladár*, *Aurel Räu*, *Salamon László*, *Szemlér Ferenc*, *Szilágyi Domokos* és *Tóth István* versei díszítik. A készülő könyvekről szóló összeállítás olyan érdekességekről tudósít, mint *Sütő András* Fügedes a pokolban avagy Sárornak nárcisza, *Szabó Gyula* Madárpillóságú szorongás, *Szilágyi István* Fekete hintó, piroslovak, *Hornyák József* Fanyereg, *Kocsis István* Néveste és *Panek Zoltán*. Itt beszélni lehet című munkái.

FELSZABADULÁS TIZENKÉT NYELVEN

Moszkvában, a *Progressz* kiadó gondozásában dokumentumgyűjtemény jelent meg tizenkét nyelven a második világháború tragédiáiról és győzelmeiről. A *Felszabadulás* című könyv szerzői — közülük legismertebb Konsztantyin Szimonov és Borisz Polevoj — mindnyájan részt vettek a harcokban. A háború idején született, dokumentumértékű riportokat *Mihail Trahmannak* és fotóriporter-társainak háromszáz felvétele teszi szemléletessé. A könyv első képei a náci könyvmáglyákat, az utolsók a harminc éve szabadon élő városok képeit mutatják.

HÍRESSEGEK ÜVEGLEMEZEN

A fényképezet hőskorából származó lemezekből nyílt kiállítás egy müncheni galériában. A múlt század közepén a Ludwig udvarában működő *Hanfstaengl* fényképész szinte minden európai politikai és művészeti hírességet megörökített. A színgált üveglemezeken így maradt fenn többek között *Clara Schumann*, *Wagner*, *Liszt*, jó néhány festő és tudós portréja. Ezekből most mintegy félszázat mutatnak be Münchenben.

Feledy Gyula: Bányahegyek

Húszezer ember kenyere: az olasz pornó

A *Frankfurter Allgemeine Zeitung* hírt ad arról a keresztes hadjáratról, amelyet Fanfani a pornográfia ellen indított. A legutóbbi időben három kiadott, egy nyomdász és három könyvterjesztőt tartóztattak le a pornográf irodalom előállítására és népszerűsítésére miatt; a genovai államügyész az egész országra szóló hatállyal elkövető Makavejev filmjét, a *Sweet Movie-t*, más filmeket a cenzúrabizottság tiltott be. Ezzel egyidőben csaknem egycsapásra háttérbe szorultak az újságos bódékban a pornó-lapok, amelyek 1962 óta meghökkenő mértékben burjánzó-

tak el a katolikus Olaszországban. Ma húszezer embernek ad kenyeret ez a szakma, hús-huszonöt millió olvasó ilyen irányú érdeklődésének kielégítésén mintegy hetven lap fáradozik. A modellek, egészségük kockázatásával (különféle ártalmas izgatószerkeket kell rendszeresen szedniük) harmincezer-százezer lírát keresnek naponta. A szexuális érdeklődésnek ez a rohama a színházak kapui előtt sem torpan meg: ma már nem ritkák (főként magánműködésűekben) a deréktól fölfelé, sőt lefele is meztelen színésznők, akik közül sokan — hírességek is — olyan darabo-

kat propagálnak az újságokban ruhátlanul, amelyekben pucárság esetleg elő sem fordul.

Az Olaszországban oly szokatlan iparág ilyen ütemű fejlődését a kereslet és kínálat szokásos kölcsönhatása gyorsítja fel: a pornókínálat mind pikánsabbra fókusz az igényeket, az igények pedig tovább csigázzák a versengő kínálat fantáziáját és merészségét. Felső határ a csillagos ég, mert az üzlet tárgya, a cikkíró, *Sinah Kessler* megfogalmazása szerint „az ember legősibb nyomorúsága: a természet és gondolkodási képessége között kitenyészett félreértés”.

A pornó léte és a tiltó rendelkezések egyaránt óriási vitát váltottak ki a „Jámbor Itáliában”. A rendszabályok hívei az „általános szeméremérzésre” hivatkoznak. El-

lenzői — például Pier Paolo Pasolini — azt követelik, hogy tisztázzák végre „tudományosan és statisztikai alapon”, hogy mit jelent a szeméremérzés „egy adott történelmi pillanatban”, vagyis ma. A vita sarkalatos pontja az, hogy vajon a pornográfia felszabadítja-e az embereket a történelmileg rájuk kényszerített tabuk uralma alól, vagy ellenkezőleg: új szexuális fóbákat idéz elő?

— Néhányan — például az *Espresso* cikkírója, *Umberto Eco* — mindkét lehetőséget reálisnak tartják. Eco szerint a pornográfia a mankóhoz, a toloszékhez, a vakíróhoz hasonlóan „társadalmi jószóvalgató”: is tehet: segítheti a hátrányos helyzetben levő egyedeket abban, hogy legyőzzék „az érzékek házastársi kifáradását”. Ebben az esetben még a Vatikán is

pornográfia-párti, de persze csak akkor, ha az ilyen ösztönzés nem az élvezetet szolgálja, hanem a gyermeknemzést. Káros a szexipar akkor válik, amikor fogyasztója önmagának és partnerének (lehetőséges partnereinek) külső és belső adottságait egybeveti az elébe tált modellek gyanítható képességeivel, és ez az összehasonlítás alacsonyabbrendűségi érzést, tunyaságot vagy fasisztoid agressziót vált ki belőle. Ez a pszichózis degradálja, nemi szerveik mitizált képzetével azonosítja a férfiakat és a nőket. Eco mégis úgy véli, hogy a pornó ideológiai természetű, és nem intézhető el rendőri módszerekkel, mert „a veszély nem magában a pornográfiában rejlik, hanem az olyan nemi erkölcsben”, mely a világra hozza

E. I.